

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

เล่ม ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

จิรพันธ์ สมประสงค์

ผู้ตรวจ

สุกัญญา ณ ตะกั่วทุ่ง

สุนทรี ตามพวรรณฤทธิ์

ผศ. ดร.ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช

บรรณาธิการ

วาริสรา ประภาสพงษ์

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๓

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
จิรพันธ์ สมประสงค์.

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
เล่ม 3.--กรุงเทพฯ: แม็คเ็ดดูเคชั่น, 2559.
96 หน้า.

1. นาฏศิลป์--การศึกษาและการสอน (มัธยมศึกษา). I. ชื่อเรื่อง.

780.7

ISBN 978-616-274-715-1

สงวนลิขสิทธิ์ : กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ห้ามลอกเลียน ไม่ว่าจะเป็น
ส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษร

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

 | MACEDUCATION

ส่งธนาคิตสั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว

ในนาม บริษัท แม็คเ็ดดูเคชั่น จำกัด

เลขที่ ๙/๙๙ อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว ๓๘ ถนนลาดพร้าว

แขวงจันทระเกษม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

☎ ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๒-๗ โทรสาร ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๘

www.MACeducation.com

พิมพ์ที่ : บริษัท กรีนแอปเปิ้ล พรินติ้ง จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นหนังสือเรียนที่ได้ผ่านการปรับปรุงพัฒนาด้วยวิสัยทัศน์ของผู้จัดทำ โดยมุ่งให้หนังสือเรียนศิลปะนี้ ทันยุคสมัยและทันเหตุการณ์ในการดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ

ผลจากการปรับหลักสูตรแกนกลางใหม่ไปเป็นมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ ครั้งนี้ทางบริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด เข้าใจสถานการณ์ดี จึงได้ให้มีการดำเนินการปรับปรุงหนังสือเรียน ของสาระการเรียนรู้ศิลปะใหม่ทั้งหมด ให้ตรงและสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ชั้นปี ที่กำหนดใหม่ ได้แก่ การทบทวนปรับปรุงหน่วยการเรียนรู้ใหม่ การปรับสาระการเรียนรู้ประจำหน่วยใหม่ให้ ตรงกับสาระการเรียนรู้ชั้นปีที่กำหนด การเพิ่มเติมเนื้อหาสาระที่ขาดและตรวจสอบ เน้นผลให้สะท้อนถึง มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะให้ตรงประเด็น และให้เห็นถึงความแตกต่าง ในเนื้อหาสาระระหว่างช่วงชั้นและชั้นปี ไม่ให้มีการเรียนซ้ำซ้อนกัน และคำนึงความยากง่ายให้เหมาะสมกับ วัยและระดับชั้นของผู้เรียน ทั้งนี้โดยยึดถือตามมาตรฐานชั้นปีที่กำหนดไว้ทุกประการ

จิรพันธ์ สมประสงค์

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๓

ตรงตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้
สาระที่ ๓ นาฏศิลป์	ศ ๓.๑ เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
	ศ ๓.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ รอบรู้นาฏศิลป์

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๕, ๖, ๗ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒

	หน้า
	๒
๑.๑ นาฏศิลป์ไทย	๓
- การกำเนิดนาฏศิลป์ไทย	๓
- ทำรำตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย	๔
- คนตรี เพลง การขับร้องเพลงไทยประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย	๗
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๑๒
๑.๒ นาฏศิลป์สากล	๑๓
- การกำเนิดนาฏศิลป์สากล	๑๓
- ลักษณะการแต่งกายประกอบการแสดงนาฏศิลป์สากล	๑๖
- เครื่องดนตรีในการแสดงนาฏศิลป์สากล	๑๘
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๒๐
๑.๓ รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์	๒๑
- การแสดงเป็นหมู่	๒๑
- การแสดงเดี่ยว	๒๔
- การแสดงละคร	๒๕
- การแสดงเป็นชุดเป็นตอน	๓๑
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๓๓
๑.๔ องค์ประกอบของบทละคร	๓๔
- การแสดงละคร	๓๖
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๓๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ ทักษะการแสดงออกทางนาฏศิลป์

๓๘

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒, ๓, ๔

๒.๑ ภาษาท่าหรือภาษาทางนาฏศิลป์	๓๙
- ภาษาท่าที่มาจากธรรมชาติ	๓๙
- ภาษาท่าที่มาจากการประดิษฐ์	๔๓
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๔๔
๒.๒ การแสดงรำวงมาตรฐาน	๔๕
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๕๐
๒.๓ การประดิษฐ์สร้างสรรค์ทำรำนาฏศิลป์	๕๑
- หลักการในการประดิษฐ์สร้างสรรค์ทำรำนาฏศิลป์	๕๑
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๖๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ สุนทรียภาพทางนาฏศิลป์

๖๕

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๕ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๓

๓.๑ สุนทรียะทางนาฏศิลป์	๖๖
- องค์ประกอบของนาฏศิลป์ไทย	๖๖
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๗๐
๓.๒ การอนุรักษ์สืบทอดนาฏศิลป์ไทย	๗๑
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๗๕

บรรณานุกรม

๗๖

ภาคผนวก

๗๗

ดัชนี

๘๘

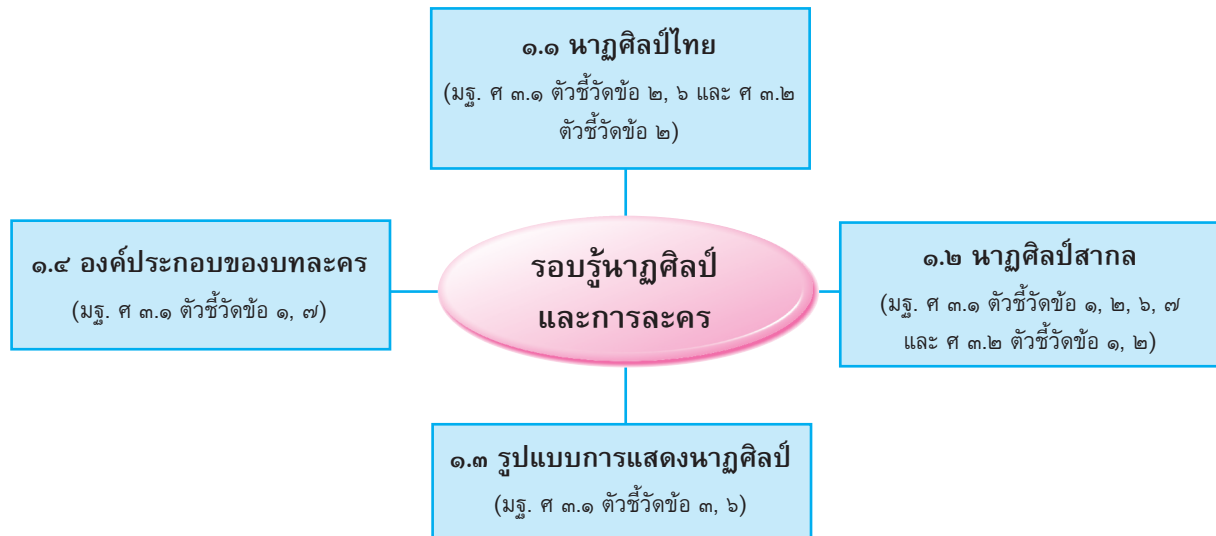
กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

นาฏศิลป์

รอบรู้นาฏศิลป์

ตัวชี้วัดชั้นปี

๑. ระบุโครงสร้างของบทละครโดยใช้ศัพท์ทางการละคร (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑)
๒. ใช้นาฏยศัพท์หรือศัพท์ทางการละครที่เหมาะสม บรรยายเปรียบเทียบการแสดงอาภักิริยาของผู้คนในชีวิตประจำวันและการแสดง (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒)
๓. มีทักษะในการใช้ความคิดในการพัฒนารูปแบบการแสดง (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๓)
๔. ร่วมจัดงานแสดงในบทบาทหน้าที่ต่างๆ (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๖)
๕. นำเสนอแนวคิดจากเนื้อเรื่องของการแสดงที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๗)
๖. ออกแบบและสร้างสรรค์อุปกรณ์และเครื่องแต่งกาย เพื่อการแสดงนาฏศิลป์และละครที่มาจากวัฒนธรรมต่างๆ (มฐ. ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑)
๗. อธิบายความสำคัญและบทบาทของนาฏศิลป์และการละครในชีวิตประจำวัน (มฐ. ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๒)

๑.๑ นาฏศิลป์ไทย

การกำเนิดนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์เป็นศิลปะแห่งการละคร การฟ้อนรำ และดนตรี อันมีรูปแบบปฏิบัติตามคัมภีร์นาฏะหรือนาฏยะ ซึ่งกำหนดว่าต้องประกอบไปด้วยศิลปะ ๓ ประการ คือ การฟ้อนรำ การดนตรี และการขับร้องรวมเข้าด้วยกัน ซึ่งทั้ง ๓ สิ่งนี้เป็นอุปนิสัยของมนุษย์ที่มีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ นาฏศิลป์ไทยมีที่มาและเกิดขึ้นจากสาเหตุตามแนวคิดต่างๆ เช่น เกิดจากความรู้สึกกระตือรือร้นทางอารมณ์ไม่ว่าจะอารมณ์แห่งความสุขหรือความทุกข์ แล้วสะท้อนออกมาเป็นท่าทางแบบธรรมชาติและประดิษฐ์ขึ้นเป็นท่าทางลีลาการฟ้อนรำ หรือเกิดจากลัทธิความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพเจ้า โดยแสดงความเคารพบูชาด้วยการเต้นรำ ขับร้อง ฟ้อนรำให้เกิดความพึงพอใจ

พิธีเต้นรำบวงสรวงเทพเจ้าของชาวมูเซอ

นอกจากนี้ นาฏศิลป์ไทยยังได้รับอิทธิพลและแนวคิดจากต่างชาติเข้ามาผสมผสานด้วย เช่น วัฒนธรรมอินเดียเกี่ยวกับวรรณกรรมที่เป็นเรื่องของเทพเจ้าและตำนานการฟ้อนรำโดยผ่านเข้าสู่ประเทศไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมคือ ผ่านชนชาติขวและเขมร ก่อนที่จะนำมาปรับปรุงให้เป็นรูปแบบตามเอกลักษณ์ของไทย เช่น เทวรูปพระศิวะปางนาฏราชที่สร้างเป็นท่ารำรำของพระศิวะ ซึ่งมีทั้งหมด ๑๐๘ ท่า หรือ ๑๐๘ กรณะ โดยทรงฟ้อนรำครั้งแรกในโลก ณ ตำบลจิตรัมพรมเมืองมัทราส (อินเดียใต้) ปัจจุบันอยู่ในรัฐทมิฬนาดู นับเป็นคัมภีร์สำหรับการฟ้อนรำ แต่งโดยพระภคตมุนี เรียกว่า “คัมภีร์นาฏยศาสตร์” บางทีก็เรียกว่า “ภคตศาสตร์” ซึ่งถือเป็นอิทธิพลสำคัญต่อการสืบสานและถ่ายทอดนาฏศิลป์ของไทย จนเกิดขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่มีรูปแบบแบบแผนการเรียน การฝึกหัด จารีต ขนบธรรมเนียม มาจนถึงปัจจุบันนี้

ภาพประติมากรรมสัมฤทธิ์รูปพระคิระปางนาฏราช ต้นกำเนิดแห่งการฟ้อนรำ ศิลปะอินเดียสมัยที่ ๔
แบบศิลปะทมิฬ อายุประมาณ ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม บรรดาผู้เชี่ยวชาญที่ศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ไทยได้สันนิษฐานว่าอารยธรรมทางศิลปะด้านนาฏศิลป์ของอินเดียนี้ได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ตามประวัติการสร้างเทวาลัยคิระนาฏราชที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ ซึ่งเป็นระยะที่ไทยเริ่มก่อตั้งกรุงสุโขทัย

ทำรำตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปะการฟ้อนรำที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติไทย ซึ่งมีความอ่อนช้อยงดงามของท่วงท่าการร่ายรำตามจังหวะและทำนอง ตลอดจนท่าทางอากัปกริยาต่างๆ ที่แสดงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครไทย สื่อความหมายด้วยบทเจรจา ท่าทาง และคำร้องเป็นลำนำ ทำให้ผู้ชมได้สนุกสนาน เพลิดเพลิน และบันเทิงใจ จนเกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับการแสดงละครไทยเรื่องนั้นๆ ดังนั้นท่วงท่าการร่ายรำและท่าทางการแสดงออกต่างๆ จึงมีความสำคัญต่อการแสดงนาฏศิลป์ไทยซึ่งมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนในด้านของท่ารำไทยที่สามารถแบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ ท่ารำในการแสดงโขนละคร และท่ารำในการแสดงระบำ รำ ฟ้อน

๑. ท่ารำนานาฏศิลป์ไทยในการแสดงโขนและละคร การแสดงนาฏศิลป์ของไทยทั้งโขนและละครนั้น ท่ารำที่ใช้ในการแสดงสามารถจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑.๑ ท่ารำที่เป็นแบบฝึกหัดเบื้องต้น ได้แก่ การรำเพลงช้า เพลงเร็ว รำแม่บทของตัวพระตัวนาง และการฝึกหัดแม่ท่าของตัวยักษ์และลิงในการแสดงโขนละคร

การแสดงโขนหน้าจอ ชุดปล่อยม้าอุปการ

๑.๒ ทำรำที่ประกอบเพลงหน้าพาทย์ แบ่งออกเป็นเพลงหน้าพาทย์ธรรมดา และ เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ผู้ฝึกหัดทั้งตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ และตัวลิง จะต้องฝึกหัดเพื่อสามารถนำไป ใช้ประกอบการแสดงตามบทบาทในเรื่อง เช่น ฝึกรำและเต้นเพลงหน้าพาทย์เชิดเพื่อใช้รำในบทที่ต้องเดินทางไปมา หรือฝึกหัดรำเพลงโอดในบทบาทที่ต้องแสดงอารมณ์โศกเศร้า ร้องไห้ และเสียใจ

๑.๓ ทำรำที่ประกอบการขับร้อง หรือที่เรียกว่า “รำบทและรำขับบท” จะมีเนื้อร้องและ เพลงประกอบ โดยผู้แสดงจะต้องใช้ท่ารำให้สอดคล้องกับความหมายและอารมณ์ตรงตามบทที่ ขับร้องนั้น เช่น บทขับร้องเพลงสืลากระทู้ในการรำขับบทเกี่ยวพาราสีระหว่างเจ้าเงาะกับนางรจนา ในตอนเสี่ยงพวงมาลัย ที่ผู้รำจะต้องใช้บทและท่ารำเพื่อสื่อความหมายแสดงให้เห็นถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครที่สวมบทบาทอยู่ในเนื้อเรื่อง

๑.๔ ท่ารำที่เป็นการสื่อสารหรือภาษาท่ารำทางนาฏศิลป์ หมายถึง ท่ารำที่แสดง ความหมายเพื่อการสื่อสารให้ผู้ชมได้ทราบและเข้าใจบทบาทของผู้แสดง แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

- ๑) ท่ารำที่แสดงอิริยาบถ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน มอง ไต่ยืน เป็นต้น
- ๒) ท่ารำที่แสดงความหมาย เช่น กล้าหาญ สูญหาย เป็นต้น
- ๓) ท่ารำที่แสดงอารมณ์ เช่น ลา ไป ยิ้ม ดีใจ ดุร้าย โกรธ รัก ปฏิเสธ ช่วย เป็นต้น

๒. ภาษาท่ารำทางนาฏศิลป์ไทยในการแสดง ระบุว่า รำ ฟ้อน การแสดงนาฏศิลป์ไทย ประเภทระบำ รำ ฟ้อน ทั้งที่เป็นแบบมาตรฐานและเป็นการแสดงพื้นเมืองนั้น จะมีการเลือกใช้ท่ารำ ที่เป็นท่าแบบแผนและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง เช่น ระบำ รำ ฟ้อนที่เป็นมาตรฐาน มักจะ นิยมใช้ท่ารำที่เป็นแบบแผนการรำของโขนละคร ประกอบขึ้นเป็นท่ารำ ส่วนระบำ รำ ฟ้อนที่เป็น การแสดงพื้นเมืองนั้นมักจะใช้ท่ารำที่เป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ตามสาเหตุปัจจัยดังต่อไปนี้

๒.๑ ทำรำที่มาจากความเชื่อศรัทธาเกี่ยวกับพิธีกรรม มีระบำ รำ ฟ้อนพื้นบ้านหลายชนิดที่ประดิษฐ์และปรับปรุงทำรำจากการประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีการบรรเลงเพลงและผู้ร่วมพิธีจะรำรำเพื่อเซ่นไหว้ บวงสรวง บูชาอันนวยอนขอให้เกิดความสุข ความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชนของตน เช่น การฟ้อนผีมดในภาคเหนือ เช็งดั่งหวายในภาคอีสาน และการรำแม่ศรีของภาคกลาง

เช็งดั่งหวายเป็นการเซ็งเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีขอมาของภาคอีสาน
(ภาพจากนิตยสารกินรี)

๒.๒ ทำรำที่มาจากสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ และอาชีพการงาน เป็นทำรำที่เกิดขึ้นและบ่งบอกให้ทราบและรู้ถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพการงานของผู้คนในแต่ละภูมิภาค ซึ่งได้นำมาประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นระบำ รำ ฟ้อนขึ้น เช่น ฟ้อนสาวไหมของภาคเหนือที่แสดงให้เห็นถึงกรรมวิธีในการผลิตเส้นไหมเพื่อทอผ้า เซ็งแห่ไข่มดแดงที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการหาอาหารเพื่อบริโภคของชาวอีสาน และระบำร่อนแร่ที่แสดงให้เห็นถึงอาชีพและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นภาคใต้

การแสดงฟ้อนสาวไหมที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอาชีพการงานของภาคเหนือ
(ภาพจากปฏิทินธนาคารกรุงเทพ พ.ศ. ๒๕๒๑)

๒.๓ ทำรำที่มาจากประเพณีและวัฒนธรรมการเล่น เป็นทำรำที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางประเพณีและวัฒนธรรมการเล่นของท้องถิ่น เช่น เชิงbungไฟเป็นประเพณีของชาวอีสาน รำเถิดเทิงเป็นวัฒนธรรมการเล่นที่ได้จากประเพณีการบวชของชาวภาคกลาง แล้วพัฒนามาเป็นรูปแบบเพื่อการแสดง การฟ้อนดาบและรำซิมะของชาวภาคเหนือ ส่วนภาคใต้ที่เป็นศิลปะการเล่น เช่น รำอาวูฐ

รำเชิงbungไฟเป็นวัฒนธรรมประเพณีชาวอีสาน
(ภาพจากนิตยสาร This is Thailand)

ดนตรี เพลง การขับร้องเพลงไทยประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย

ดนตรีและการขับร้องเพลงไทยเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการแสดงนาฏศิลป์ไทย ที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชาติไทย ดนตรี เพลง และการขับร้องเพลงไทยสำหรับประกอบการแสดง สามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย และเพลงไทยสำหรับประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย

๑. ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย ประกอบด้วย

๑.๑ ดนตรีประกอบการแสดงโขนและละคร วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงโขนและละครของไทย คือ วงปี่พาทย์ ซึ่งเป็นวงประเภทไดโนนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของการแสดงนั้นๆ ด้วย เช่น การแสดงโขนนั่งราว ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า ๒ วง การแสดงละครใน ใช้วงปี่พาทย์เครื่องคู่ หรือ การแสดงละครตึกดำบรรพ์ ใช้วงปี่พาทย์ตึกดำบรรพ์ เป็นต้น

๑.๒ ดนตรีประกอบการแสดงรำและระบำมาตรฐาน การแสดงรำและระบำที่เป็นชุดการแสดงที่เรียกว่ารำมาตรฐานและระบำมาตรฐานนั้น เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงจะใช้วงปี่พาทย์บรรเลง อาจมีการนำเครื่องดนตรีบางชนิดเข้ามาประกอบตามลักษณะความจำเป็นของการแสดง เช่น ระบำกฤดาภินิหาร อาจนำเครื่องดนตรีขิมหรือซอด้วง ม้าล้อ กลองตอกและกลองแต้วมาบรรเลงในช่วงท้ายของการรำที่เป็นเพลงเชิดจีนก็ได้

๑.๓ ดนตรีประกอบการแสดงพื้นเมือง ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงพื้นเมืองภาคต่างๆ ของไทยจะเป็นวงดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของแต่ละภูมิภาค ได้แก่

๑) **ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ** มีเครื่องดนตรี เช่น พิณเพี้ยะ ซึ่ง สะล้อ ปี่แน ปี่กลาง ปี่ก้อย ปี่ต๊ด ปี่เล็ก ระนาดไม้ (ปาดไม้) ระนาดเอกเหล็ก (ปาดเหล็ก) ข้องวงใหญ่ (ปาดข้อง) ข้องหุ่ย ข้องเหม่ง กลองหลวง กลองแหว กลองปู่เจ้า กลองปู่จา กลองสะบัดชัย กลองมองเซิง กลองเต่งทั้ง กลองม่าน และกลองตะโลดโป๊ด เมื่อนำมารวมเป็นวงจะได้วงต่างๆ คือ วงสะล้อซอซึง วงกลองปู่เจ้า วงกลองแหว วงกลองม่าน วงปี่จุม วงกลองเต่งทั้ง วงกลองปู่จา และวงกลองสะบัดชัย

วงสะล้อซอซึงของภาคเหนือ

(ภาพจากสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๓ หน้า ๘๗)

๒) **ดนตรีพื้นเมืองภาคกลาง** มีเครื่องดนตรีประเภทเดียวกับวงดนตรีหลักของไทย คือ วงปี่พาทย์และวงเครื่องสาย ซึ่งลักษณะในการนำมาใช้อาจนำมาเป็นบางส่วนหรือบางประเภท เช่น กลองตะโพนและเครื่องประกอบจังหวะนำมาใช้ในการเล่นเพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว รำมะนา ใช้เล่นเพลงลำตัด กลองยาวใช้เล่นรำเถิดเทิง กลองโพนใช้เล่นรำวงและรำโตน ส่วนเครื่องเดินทำนองนิยมใช้ระนาด ซอ หรือปี่

การเล่นกลองยาว
(ภาพจากสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๓ หน้า ๗๐)

๓) ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน มีเครื่องดนตรีที่สำคัญ ได้แก่ พิณ ซุง หมากจับปี่ หมากตบเต่ง และหมากตดโต่ง ซอ โปงกลาง แคน โหวด กลองยาวอีสาน กลองกันตรึม ซอกันตรึม ซอด้าง ซอด้วง ซอด้วงเอก ปี่อ้อ ปี่เตรียง ปี่สไล เมื่อนำมาประสมวงแล้วจะได้วงดนตรีพื้นเมือง คือ วงโปงลาง วงแคน วงมโหรีอีสานใต้ วงทุ่มโหม่ง และวงเจริญเมริน

วงแคนของภาคอีสาน
(ภาพจากสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๓ หน้า ๘๗)

๔) ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ มีเครื่องดนตรีที่สำคัญ ได้แก่ กลองโนรา (กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก) กลองโพน โทน กลองทับ รำมะนา โหม่ง (ฆ้องคู่) ปี่กาหลอ ปี่ไหน กรับพวงภาคใต้ (แกระ) และนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาผสม ได้แก่ ไวโอลิน กีตาร์ เบส โน้ต ลูกแซ็ก ส่วนการประสมวงนั้นเป็นการประสมวงตามประเภทของการแสดงแต่ละชนิด

๒. เพลงไทยสำหรับประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย ประกอบด้วย

๒.๑ เพลงไทยประกอบการแสดงโขน ละคร รำ และระบำมาตรฐาน เพลงไทยที่ใช้บรรเลงและขับร้องประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย โขน ละคร รำ และระบำที่เป็นมาตรฐานนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑) เพลงหน้าพาทย์ ได้แก่ เพลงที่ใช้บรรเลงหรือขับร้องประกอบอากัปกิริยาของตัวโขน ละคร เช่น การเดินทาง ยกทัพ สู้รบ แปลงกาย และเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการรำและระบำ เช่น รำ โคมเวียน ชำนาญ ตระบองกัน เป็นต้น

๒) เพลงขับร้องรับส่ง คือ เพลงไทยที่นำมาบรรจุไว้ในบทโขนละคร อาจนำมาจากเพลงตับ เพลงเถา หรือเพลงเกร็ด เพื่อบรรเลงขับร้องประกอบการรำบทหรือขับบทของตัวโขน ละคร หรือเป็นบทขับร้องในเพลงสำหรับการรำและระบำ เช่น เพลงซ้ำปี เพลงขึ้นพลับพลา เพลงนกกระจอกทอง เพลงลมพัดชายเขา เพลงเวสสุกรรม เพลงแขกตะเข้ เพลงแขกเจ้าเซ็น เป็นต้น

๒.๒ เพลงไทยประกอบการแสดงพื้นเมือง เป็นบทเพลงที่ใช้บรรเลงและขับร้องประกอบการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง โดยแบ่งออกตามภูมิภาคได้ดังนี้

๑) เพลงบรรเลงและขับร้องประกอบนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคเหนือ เพลงบรรเลงประกอบฟ้อนเล็บ ได้แก่ เพลงเหย่งหลวง ฟ้อนเทียน ได้แก่ เพลงลาวเสียงเทียน ฟ้อนสาวไหม ได้แก่ เพลงปราสาทไหวและเพลงลาวสมเด็จ ระบำซอ ได้แก่ ทำนองซออีและซอจ้อยเชียงแสน บรรเลงเพลงลาวจ้อย ต่อยตลุง และลาวกระแซ

๒) เพลงบรรเลงและขับร้องประกอบนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลาง เพลงบรรเลงประกอบเต้นกำรำเคียว ได้แก่ เพลงระบำชาวนา

๓) เพลงบรรเลงและขับร้องประกอบนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคอีสาน เพลงบรรเลงประกอบการแสดงเซิ้งโปงลาง ได้แก่ เพลงลายโปงลาง เซิ้งภูไท ได้แก่ เพลงลายลำภูไท

๔) เพลงบรรเลงและขับร้องประกอบนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้ เพลงบรรเลงประกอบการแสดงลิเกป่า นิยมใช้เพลงตะลุ่มโปง เพลงสร้อยสน และเพลงดอกดิน การแสดงซุกรองเงิง ได้แก่ เพลงลาซูดาว เพลงมะอีนังลามา เพลงลานัง และเพลงบูโจะปิซัง

ฝึกปฏิบัติกิจกรรม ๑

การวิเคราะห์ดนตรีและเพลงที่ใช้ ประกอบการแสดงนาฏศิลป์

ความมุ่งหมาย

๑. เพื่อฝึกให้นักเรียนมีทักษะ ประสพการณ์
ในการวิเคราะห์ดนตรี เพลง และวิเคราะห์การแสดง
ต่างๆ ได้อย่างถูกต้องจากภาพ

๒. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์จากการดู
นาฏศิลป์และเห็นคุณค่าในงานนาฏศิลป์ไทยต่อไป

วัสดุ/อุปกรณ์

๑. ภาพเพื่อการวิเคราะห์ (ครู
กำหนดภาพ)
๒. กระดาษ ปากกา ตารางบันทึก
งาน

ขั้นตอน/เทคนิคปฏิบัติ

๑. ร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ภาพโดยช่วยกันค้นคว้าหาข้อมูลมาอภิปราย ตอบคำถาม และ
สรุปร่วมกัน

๒. ให้นักเรียนตอบคำถามจากการวิเคราะห์ภาพตามหัวข้อดังนี้

๒.๑ ภาพที่เห็นเป็นการแสดงประเภทใด

๒.๒ ในภาพเป็นการแสดงของภาคใดของไทย

๒.๓ เครื่องดนตรีที่ปรากฏในภาพมีอะไรบ้าง

๒.๔ บทเพลงที่นิยมใช้ประกอบการแสดงชุดนี้คือเพลงอะไร

ภาพตัวอย่างเพื่อฝึกการวิเคราะห์

ภาพจากนิตยสารกนิรี (การรำโนรา โดยครูยก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติ)

คำถามตรวจสอบความเข้าใจ

๑. นาฏศิลป์ไทยได้รับอิทธิพลมาจากชาติใด
๒. “ศิระนาฏราช” หมายความว่าอะไร
๓. คัมภีร์ภทรศาสตร์กล่าวถึงเรื่องใด
๔. ความหมายของ “การแสดงพื้นเมือง” ตามที่นักเรียนเข้าใจ มีอะไรบ้าง
๕. ท่ารำที่ใช้ในการแสดงระบำ รำ ฟ้อน มีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จอย่างไร จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
๖. ท่ารำที่ใช้สื่อสารเป็นภาษานาฏศิลป์มีกี่กลุ่ม อะไรบ้าง จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
๗. เพลงไทยที่ใช้ประกอบการแสดงโขน ละคร รำ ระบำนั้นมีกี่ประเภท อะไรบ้าง
๘. ให้นักเรียนอธิบายถึงเพลงไทยที่ใช้ประกอบการแสดงพื้นเมืองทั้ง ๔ ภาคมาพอเข้าใจ

แนวการวัดผลและประเมินผล

วิธีวัดผล

สังเกตพฤติกรรมการทำงานในชั้นเรียน โดยเลือกใช้เครื่องมือวัดผลหมายเลข ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘ และ ๑๐

เครื่องมือวัดผล

เลือกใช้เครื่องมือวัดผลจากการทำกิจกรรมฝึกปฏิบัติและคำถามตรวจสอบความเข้าใจ โดยใช้เครื่องมือวัดผลหมายเลข ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘ และ ๑๐

เกณฑ์การผ่าน

ผ่านเกณฑ์ปานกลางในทุกกิจกรรม